

УДК 658.1

Мариненко Н. Ю.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ АДАПТИВНИМ РОЗВИТКОМ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКИХ СТРУКТУР

У статті запропоновано концептуальний підхід до управління адаптивним розвитком промислового підприємства у складі виробничо-господарської структури, основу якого складають відповідний механізм та блоки управління, що забезпечують організацію проведення адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища та ефективність їх функціонування у складі виробничо-господарських структур на етапі преадаптації та коадаптації.

Ключові слова: управління, розвиток, підхід, адаптація, підприємство.

Постановка проблеми. Підвищення динамічності мінливого зовнішнього середовища призвело до того, що традиційні підходи до розвитку підприємств уже не справляються з поставленими завданнями. Підприємства виявляються не готовими до оперативного коригування визначених стратегічних заходів розвитку, що робить актуальною проблемою розробку адаптивного підходу до розвитку, застосування якого б давало змогу підприємству пристосовуватися до змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці адаптивний підхід та його аспекти є предметом дослідження вчених у різних областях: соціології та комунікаціях (В.Г. Сраговіч, В.Н. Фомін, А.Л. Фрадков та ін.), біології (П.К. Анохін, Г. Сельє, А.А. Жданов та ін.), економічній кібернетиці (А.Г. Александров, М.С. Бурцев, Д.П. Деревіцький та ін.), менеджменті та управлінні (А.В. Тичинський, Г.В. Бушмелева та ін.) тощо.

Концептуальні основи теорії адаптації та адаптивних систем були закладені такими вченими, як М. Бодсон, Л.А. Растрингін, С. Састре, У.Р. Ешбі. Окремими питаннями адаптації займалися С. Бір, В.А. Забродський, В. Прабху, В.І. Скурихін. Серед сучасних українських учених питаннями адаптації економічних систем займаються М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, В.Н. Тимохін та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розвиток підприємства є складним і багатоплановим явищем. Неоднозначність термінологічного апарату з питань розвитку промислових підприємств та адаптивного розвитку ускладнює сам механізм управління розвитком. Крім того, існуючі підходи до управління розвитком не завжди враховують якісні характеристики розвитку та галузеві особливості промислових підприємств через прагнення до універсальності. Недостатність теоретичних і практичних розробок у даній сфері, неможливість практичного використання багатьох із них обумовили вибір даного напряму дослідження.

Мета статті полягає у визначенні основних положень управління адаптивним розвитком підприємства та розробці концептуального підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми адаптації підприємств різних форм власності до ринкових умов та пошук можливостей їх оптимального розвитку мають велике теоретичне і практичне значення. На сучасному етапі розвитку промисловості України підприємства зіштовхуються з характерною циклічністю ринкової економіки, тенденціями мінливості, нестабільності та постійної еволюції систем господарювання, особливо в процесі побудови вітчизняної моделі розвитку країни з урахуванням європейських ціннос-

тей. Отже, особливого значення в сучасних умовах набуває необхідність формування системи адаптації підприємства до змін зовнішнього середовища.

На думку Й.М. Петровича, вихідним моментом процесу зміни профілю підприємства є визначення завдань економічного і соціального розвитку країни та потреб ринку на найближчу і віддалену перспективу. Ці завдання і потреби визначають вимогу до продукції, необхідної для їх задоволення. Однією з головних причин, що об'єктивно спонукають до розширення профілю промислових підприємств, є протиріччя, яке посилюється в динамічних умовах науково-технічного процесу, між необхідністю швидкого оновлення продукції та неможливістю забезпечення високої ефективності виробництва за допомогою традиційних технологій та методів організації виробництва. Це обумовлено насамперед тим, що в разі зміни умов зовнішнього середовища жорсткість виробничих систем, які представляють промислові підприємства, входить у протиріччя з необхідністю ефективного оновлення продукції, що змушує формувати гнучкіший профіль підприємства і дає йому змогу адаптуватися до динамічних змін [12].

Необхідність ефективного задоволення змінних суспільних потреб дає змогу виділити такі завдання, що повинні вирішуватись під час підтримання необхідного рівня гнучкості профілю промислового підприємства:

- 1) управління перспективним розвитком продукції;
- 2) управління перспективним розвитком технічних ресурсів;
- 3) управління перспективним розвитком кадрового потенціалу;
- 4) управління перспективним розвитком інформаційних технологій;
- 5) управління перспективним розвитком просторових ресурсів;
- 6) управління перспективним розвитком організаційно-виробничої структури [12].

Адаптація підприємства до впливів зовнішнього середовища становить:

- внесення значного числа змін у діяльність підприємства;
- кількість, характер, масштаб змін і ресурси, необхідні для підтримки цих змін, за значної інтенсивності впливу факторів зовнішнього середовища. У цьому випадку визначення характеру всіх змін діяльності підприємства, їхня локалізація та взаємозв'язок, а також контроль внесення цих змін є важким процесом [10].

Зі змінами парадигми управління підприємством в умовах адаптації до нових умов функціонування в зовнішньому середовищі змінюються і концептуальні основи цього процесу.

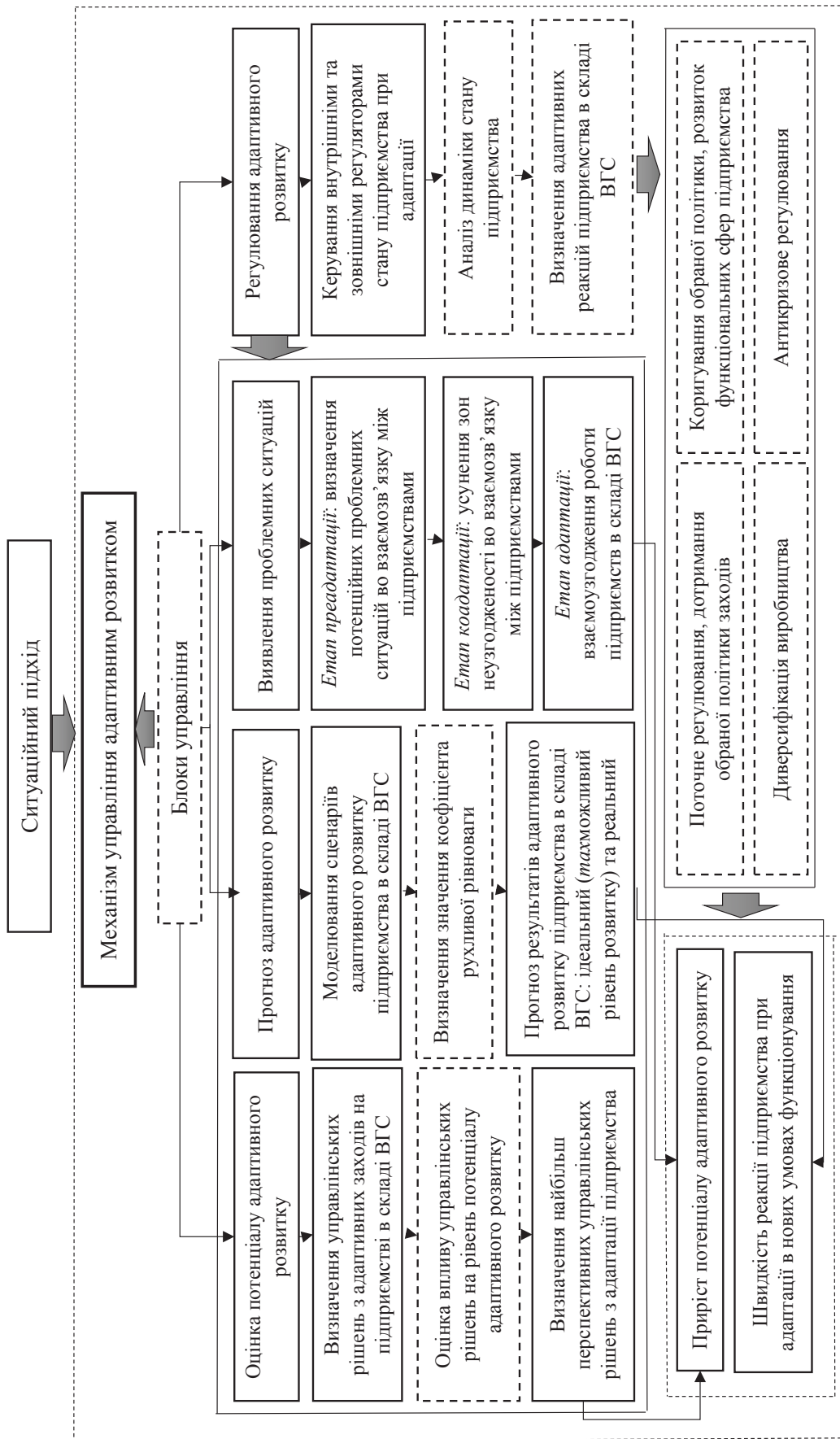

Рис. 1. Концепція управління адаптивним розвитком промислового підприємства у складі виробничо-господарської структури

І.В. Амеліна [1], Н.В. Дятлов [2] під час розробки концептуальних положень до управління розвитком підприємства характеризують його як перехід від нижчої до вищої стадії життєвого циклу під впливом трансформацій та перетворень у підсистемах управління підприємством відповідно до встановлених стратегічним вибором напрямів.

Ю.П. Шаров наголошує на тому, що розвиток має бути керованим і здійснюватися через цілеспрямоване управління [3].

В роботі В.В. Пастухової авторська концепція управління розвитком базується на таких положеннях: збалансованість розвитку означає перехід до інтенсивного шляху на підставі раціонального використання ресурсів; зниження затрат досягається завдяки реінжинірингу, орієнтованому на системне переосмислення і радикальне перепроектування управління та бізнес-процесів [4].

О. Шведчиков під час розробки концепції управління розвитком підприємства стверджував, що сталість розвитку забезпечується завдяки здійсненню якісних перетворень у підсистемах підприємства, використанню позитивних факторів зовнішнього середовища, розробці комплексу проектів і програм, які здатні забезпечити тривалий збалансований розвиток підсистем [5]. Дана думка є близькою до основних положень нашого дослідження.

У роботі К.А. Дєєвої [6] та Н.В. Олексієнко [7] концепція розвитку ґрунтується на сукупності принципів, які визначають напрям розвитку та засоби вирішення поставлених у рамках того чи іншого виду діяльності завдань; за основу побудови концепції приймаються відповідні принципи.

У дослідженні Н.М. Бондар [8] концепція розвитку передбачає здійснення змін у структурному та кадровому аспектах:

- у межах структурного: за допомогою організаційного регулювання створюються сприятливі умови для досягнення підприємством поставлених цілей;

- у межах кадрового: проводяться заходи з підвищення кваліфікації працівників (розвиток персоналу) та їх стимулювання до впровадження інновацій, підвищення творчої активності.

У роботі В.В. Єременко дістала подальшого розвитку концепція формування стратегії інноваційно-технологічного розвитку машинобудівного підприємства, яка базується на якісному розмежуванні та кількісному зіставленні внутрішніх факторів і зовнішніх проявів інноваційно-технологічного розвитку підприємств, що дає змогу покращити результати фінансово-господарської діяльності підприємства [9].

З.І. Нестерова запропонувала концепцію управління збалансованим інноваційним розвитком промислового підприємства, яка на відміну від існуючих дає змогу вирішити два основні завдання: 1) планування траєкторії інноваційного розвитку, який включає забезпечення можливостей балансування варіантів реалізації відповідних методів управління інноваційним розвитком промислового підприємства; 2) забезпечення максимально можливої відповідності керованого показника запланованої траєкторії інноваційного розвитку, що дає можливість покращити результати операційної діяльності промислового підприємства [13].

Узагальнення основних положень концепцій, обґрунтованих цими вченими, дає змогу виділити найбільш значущі під час розробки концепції принципи, що мають бути покладені в її основу:

- принцип безперервності розвитку підприємства як відкритої системи;
- принцип керованості розвитку;
- принцип раціонального розподілення ресурсів щодо забезпечення розвитку;
- принцип впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на ефективність систем та підсистем управління підприємством;
- принцип загальної мотивації та стимулювання кадрового забезпечення розвитку підприємства.

Серед основних підходів до управління розвитком промислового підприємства традиційно виділяють: ситуаційний, програмно-цільовий, функціональний, системний та маркетинговий.

У даному дослідженні як основний підхід до управління розвитком підприємства у складі виробничо-господарської структури буде використовуватися ситуаційний підхід, основні положення якого становитимуть базу під час розробки механізму управління адаптивним розвитком підприємства як однієї зі складових частин концепції управління адаптивним розвитком підприємства (рис. 1).

Основу представленої концепції складають механізм та блоки управління:

- оцінка потенціалу адаптивного розвитку промислового підприємства у складі виробничо-господарської структури;

- прогноз адаптивного розвитку промислового підприємства у складі виробничо-господарської структури;

- виявлення проблемних ситуацій в адаптивному розвитку промислового підприємства у складі виробничо-господарської структури;

- регулювання адаптивного розвитку промислового підприємства у складі виробничо-господарської структури.

Далі докладніше розглянемо зміст та суть кожного з блоків управління та їх концептуальну взаємодію та взаємозв'язок.

Ситуаційний підхід використовується як складова одиниця в системі виробничо-господарської структури та є базою для побудови механізму управління адаптивним розвитком, який складається з таких компонентів: діагностика ситуації в адаптивному розвитку промислового підприємства; прогноз реального адаптивного розвитку (еволюційний шлях); прогноз ідеального адаптивного розвитку (революційний шлях); оцінка і регулювання потенціалу адаптивного розвитку; прийняття рішень щодо регулювання адаптивного розвитку.

Представлений механізм управління адаптивним розвитком промислового підприємства дає змогу бачити весь спектр можливих областей діяльності й оцінювати рівень розвитку в кожній із них. Завдяки цьому з'являється можливість об'єктивно розставляти пріоритети у розвитку тієї чи іншої стратегічної складової відповідно до намічених на перспективу цілей, виділяти стратегічні напрями адаптивного розвитку, а саме:

- здійснювати поточне регулювання, дотримуватися обраної політики заходів;

- проводити коригування обраної політики, робити акцент на розвитку функціональних сфер підприємства;

- здійснювати заходи з антикризового регулювання;

- проводити диверсифікацію виробництва.

Особливого значення в розробленій концепції набуває блок управління проблемними ситуаціями

на етапах преадаптації, коадаптації та адаптації підприємств у рамках виробничо-господарської структури. На етапі преадаптації підприємств пропонується проводити аналіз складових частин

підприємства та аналіз ефективності підсистем управління, що в часовому інтервалі дає змогу оцінити динаміку зміни основних параметрів функціонування підприємств і тим самим визна-

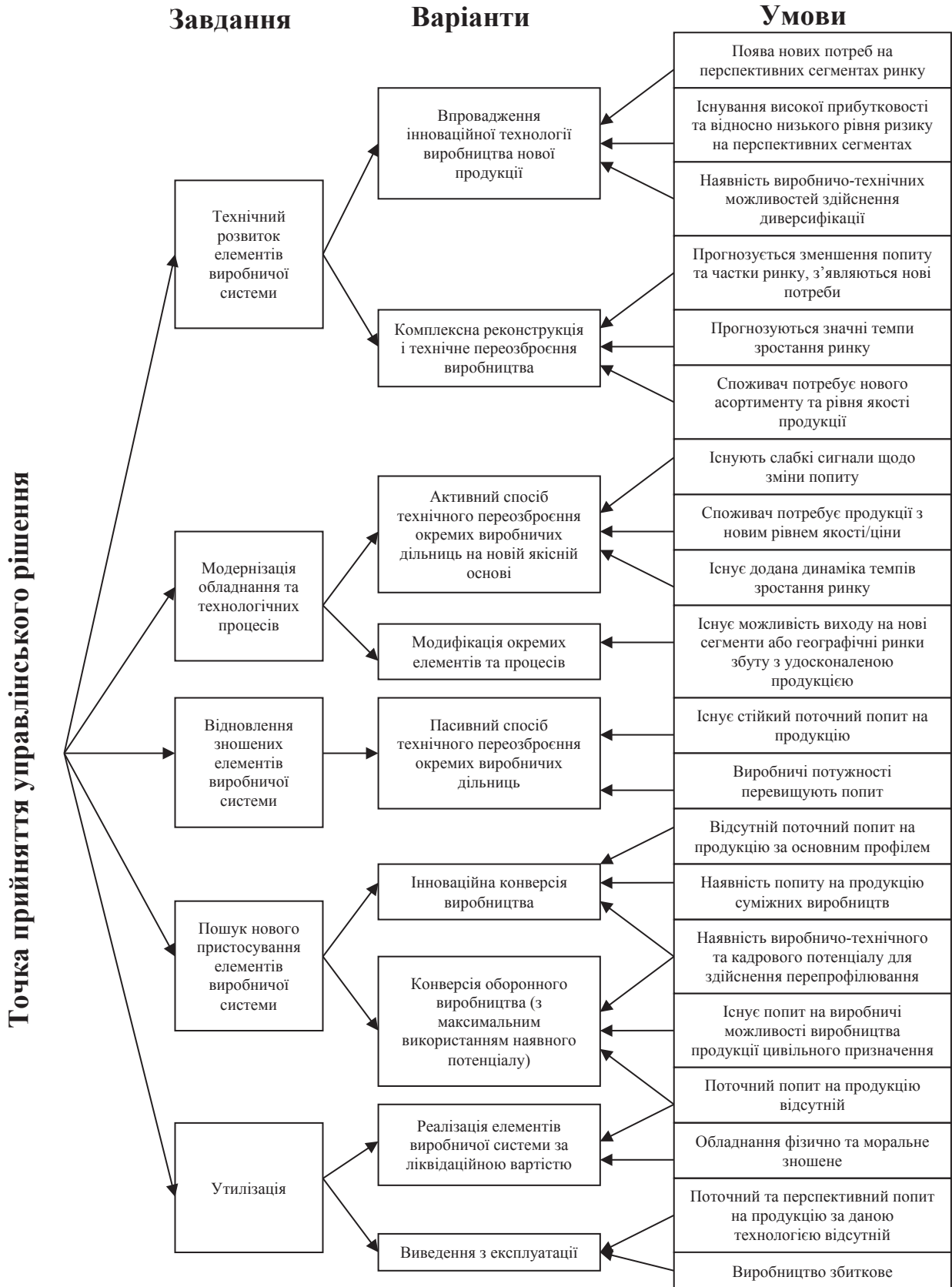

Рис. 2. Схема прийняття управлінських рішень щодо приросту потенціалу адаптивного розвитку підприємства у складі ВГС

Джерело: [6]

чити основні напрями розвитку підприємства в рамках виробничо-господарської структури. За отриманими результатами на етапі преадаптації стає можливим визначити створення потенційних проблемних ситуацій у взаємозв'язку між підприємствами (дублювання функцій та процесів, конфлікт інтересів), що, своєю чергою, обумовлює виникнення відповідних зон неузгодженості, які пропонується регулювати на етапі коадаптації, що дасть змогу досягти взаємоузгодженої роботи підприємств та матиме вплив на швидкість реакції виробничо-господарської структури в процесі адаптації до нових умов функціонування.

Дієвим інструментом у блоці прогнозування адаптивного розвитку виступає коефіцієнт рухливої рівноваги, залежно від значення якого буде спостерігатися різний вплив факторів зовнішнього середовища на зміну основних показників діяльності підприємства в процесі адаптивного розвитку.

Для приросту потенціалу адаптивного розвитку в концепції розроблено блок оцінки зміни рівня потенціалу адаптивного розвитку підприємства під впливом реалізації обраних управлінських рішень з адаптивних заходів. Застосування даного підходу забезпечує оптимальний вибір найбільш раціональних управлінських рішень та розподіл ресурсів підприємства в процесі адаптивного розвитку та в умовах обмеженості необхідних коштів.

На рис. 2 представлено систему управлінських рішень залежно від поставлених завдань на підприємстві у складі виробничо-господарської структури під час адаптації, варіантів їх виконання та умов зовнішнього середовища.

Сформована система обмежень моделі вибору альтернативних управлінських рішень, що дає змогу оцінити зміну рівня потенціалу адаптивного розвитку внаслідок реалізації обраного управлінського рішення.

Модель дає змогу визначити найбільш перспективний управлінський захід з адаптивного розвитку з точки зору приросту потенціалу з урахуванням їх сумісності, уточнити вплив управлінського рішення на кожен із структурних елементів потенціалу, що дає змогу розширити арсенал практичних інструментів під час формування стратегії управління адаптивним розвитком промислового підприємства.

Окремим блоком виступає блок регулювання адаптивного розвитку підприємства, в основі якого лежить система внутрішніх та зовнішніх регуляторів стану підприємства під час адаптації. За результатами розрахунку інтегрального показника динаміки стану підприємства під час адаптації можна побудувати карту адаптивних реакцій підприємства за регулювання розвитку та сформулювати визначений тип стратегічних заходів, що є відображенням дії впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства.

Висновки. Таким чином, запропоновано концептуальний підхід до управління адаптивним розвитком промислового підприємства у складі виробничо-господарської структури, основу якого складає відповідний механізм та блоки управління, що забезпечують організацію проведення адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища та ефективність їх функціонування у складі виробничо-господарських структур у процесі розвитку.

Список літератури:

1. Амеліна І.В. Концепція організаційного розвитку машинобудівних підприємств в умовах кризи / І.В. Амеліна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://professura.at.ua>
2. Дятлов Н. Три моделі життєвих циклів і розвитку організації / Н. Дятлов // Антикризисный менеджмент. – 2008. – № 11. – С. 11–15.
3. Шаров Ю.П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти : [монографія] / Ю.П. Шаров. – К. : УДАУ, 2001. – 302 с.
4. Пастухова В.В Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність : [монографія] / В.В. Пастухова. – К. : КНТЕУ, 2002. – 302 с.
5. Шведчиков О. Концепція сталого розвитку промислового підприємства як системи / О. Шведчиков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://confiapv.at.ua>
6. Дєєва К.А. Еволюція концепцій стратегічного управління підприємством / К.А. Дєєва // Економіка. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. праць. – 2011. – № 23(І) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eme.ucoz.ua>
7. Алексеенко Н.В. Управление устойчивым развитием промышленных предприятий / Н.В. Алексеенко // Економіка і організація управління. – 2009. – Вип. № 6. – С. 50–60.
8. Бондарь Н.Н. Сучасні тенденції розвитку підприємств / Н.Н. Бондарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.trn.ua/articles/4724>
9. Єременко В.В. Концепція формування стратегії інноваційно-технологічного розвитку машинобудівного підприємства / В.В. Єременко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 5. – Т. 2. – С. 243–247.
10. Горохова Т.В. Визначення тактичних проблем адаптації металургійних підприємств України в умовах євроінтеграційних процесів / Т.В. Горохова, М.І. Лукаш // Економічний аналіз : зб. наук. праць ; редкол.: В.А. Дерій (гол. ред.) [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – Т. 18. – № 2. – С. 127–133.
11. Єременко В.В. Визначення оптимальної стратегії інноваційно-технологічного розвитку машинобудівного підприємства / В.В. Єременко // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины: сб. науч. тр. : в 2-х ч. Ч. 2 ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-ти. – Донецк, 2008. – Вып. 1. – С. 12–25.
12. Петрович Й.М. Основні аспекти адаптації машинобудівних підприємств до змін зовнішнього середовища в умовах ринкових трансформацій / Й.М. Петрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vlp.com.ua/files/special/32.pdf>
13. Нестерова З.І. Методичні підходи до управління збалансованим інноваційним розвитком промислового підприємства / З.І. Нестерова, І.С. Грозний // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства : зб. наук. праць ДонДУУ. – 2012. – Т. XIII. – 387 с.

Мариненко Н. Ю.

Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ АДАПТИВНЫМ РАЗВИТИЕМ ПРОИЗВОДСТВЕННО-ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СТРУКТУР

Резюме

В статье предложен концептуальный подход к управлению адаптивным развитием промышленного предприятия в составе производственно-хозяйственной структуры, основу которого составляет соответствующий механизм и блоки управления, обеспечивающих организацию проведения адаптации предприятий к изменениям внешней среды и эффективность их функционирования в составе производственно-хозяйственных структур на этапе преадаптации и коадаптации.

Ключевые слова: управление, развитие, подход, адаптация, предприятие.

Marinenko N. Y.

Ivan Puliuj Ternopil National Technical University

THEORETICAL APPROACHES TO ADAPTIVE MANAGEMENT DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL AND ECONOMIC STRUCTURES

Summary

The paper presents a conceptual approach to the management of the adaptive development of industrial enterprises as a part of the industrial and economic structure, which is based on an appropriate mechanism and control units, providing the organization of the adaptation of enterprises to changes in the external environment and the efficiency of their operation as part of industrial and economic structures at the stage of pre-adaptation and coadaptation.

Key words: management, development, approach, adaptation, enterprise.

УДК 338.2

Мартинів А. А.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

АДАПТИВНА МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАТРАТАМИ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено стратегічні аспекти управління затратами на інноваційну діяльність підприємства. Розроблено адаптивну координатно-параметричну модель стратегічного управління затратами на інноваційну діяльність підприємства. Запропоновано коефіцієнт миттєвої ефективності затрат на інноваційну діяльність підприємства.

Ключові слова: стратегія, адаптивне управління, затрати на інноваційну діяльність, ефективність, інноваційний розвиток підприємства.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових механізмів та інтеграція в європейський економічний простір в Україні спричиняє структурну переорієнтацію економіки в інноваційному напрямі. Це пов'язане з необхідністю підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку суб'єктів господарювання. Інноваційний потенціал промислового підприємства може бути використаний повною мірою лише в тому випадку, коли розроблена раціональна система управління сформована на основі принципів і методів стратегічного управління.

Базовим критерієм ефективності інноваційного процесу виступає ступінь досягнення інноваційних цілей, системно закріплених у рамках інноваційної стратегії підприємства. З цих позицій дослідження ефективності затрат на інноваційну діяльність варто розглядати у двох аспектах: дослідженні ефективності реалізації інноваційної стратегії підприємства й оцінки адекватності інноваційної стратегії вихідним економічним умовам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних й практичних питань стратегічного управління, зокрема у сфері інно-

ваційного розвитку, присвячені роботи таких учених, як: І. Ансофф, В.А. Агафонов, В.М. Аньшин, М. Мескон, А.П. Градов, М. Портер, А.Э. Воронкова, А.В. Козаченко, Н.Г. Чумаченко та ін. Як свідчить аналіз наукової літератури, проблеми управління затратами на інноваційну діяльність підприємства та питання стратегічного управління інноваційною діяльністю підприємства переважно розглядаються відокремлено.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим прискорення інноваційних процесів вимагає постійного пошуку нових підходів до стратегічного управління та його інтеграції з системою управління затратами на інноваційну діяльність, що дотепер не одержало достатнього розвитку в економічній літературі. У зв'язку з цим виникає завдання дослідження проблеми узгодження структури поточного і стратегічного управління затратами на інноваційну діяльність підприємства в процесі освоєння й розвитку інноваційного потенціалу.

Мета статті полягає у розробці підходів до формування цілісної системи стратегічного управління затратами на інноваційну діяльність підпри-